

“Medresetüzzehra” Müsbet Bir Gelecek Tasarımı

Mustafa Akca

“Vilayet-i Şarkiyenin merkezinde hem Hindistan, hem Arabistan, hem İran, hem Kafkas ve Hem Türkistan’ın ortasında Medresetü’z-Zehra mânâsında, Camiül-Ezher üslubunda bir darül-fünun, hem mektep, hem medrese olacak bir üniversite için tam 55 senedir, Risale-i Nur’un hakikatına çalıştığım gibi, ona da çalışmışım.”

Emirdağ Lâhikası, II: 196

Özet

Bediüzzaman’ın hayat hikayesinde en fazla önem verdiği şeyler arasında iki husus ön plana çıkmaktadır: Birincisi, “Medresetüzzehra”, ikincisi, bir türlü gerçekleşmeyen bu projenin temeli ve birinci aşaması olan, ümmetin en önemli hastalığı olan “zaaf-ı diyanet”in önüne geçecek; iman hakikatlerinin kalplerde tekrar canlanmasını sağlayacak Risale-i Nur’dur. Medresetüzzehra, önceleri, Said Nursi’nin yaşadığı coğrafyanın ayağa kaldırılması düşüncesiyle ortaya çıksa da, içeriği ve hedefleri yönüyle İslam dünyasının problemlerini çözecek bir eğitim-öğretim sistemi projeksiyonuna dönüşmüştür. Bu çalışmada Medresetüzzehra, hem İslam dünyasını hem de bütün insanlığı içine alan bir gelecek tasavvuru olarak ele alınmakta, proje farklı yönleriyle gözler önüne serilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Medresetüzzehra, İslam dünyası, iman, hayat, şeriat,

II. Abdulhamid eğitim meselesinin en temel sorunlardan birisi olduğunu görmüş, bu sebeple Osmanlı tarihinin en canlı ve yoğun eğitim hamlelerini gerçekleştirmiştir. Ancak bu çeşitlilik “modern mektep”ler ve “teknik okullar” şeklinde tezahür etmiş; asırlar boyu Osmanlının temel eğitim ve insan kaynağı müessesesi olan medreseler adeta ölüme terk edilmiştir.

Bediüzzaman’ın yaşam hikayesinde en fazla önem verdiği şeyler arasında iki husus ön plana çıkmaktadır: Birincisi, “Medresetüzzehra”dır ki önceleri Kürdistanı ayağa kaldırma düşüncesiyle başlamış, daha sonra İslam ümmetinin günümüz dünyasında yerini almasını sağlayacak bir eğitim-öğretim sistemi projeksiyonuna dönüşmüştür. İkincisi, bir türlü gerçekleşmeyen bu projenin temeli ve birinci aşaması olan, ümmetin en önemli hastalığı olan “zaaf-ı diyanet”in önüne geçecek; iman hakikatlerinin kalplerde tekrar canlanmasını sağlayacak; dinin bilim, felsefe ve sanatla çatışmadığını belki sadece felsefenin yoldan çıkmış ve şimdilerde zihinleri istila etmiş bir koluyla zıtladığını gösterecek ve göstermiş olan Risale-i Nur’dur. İşte bu bakımdan Medresetüzzehra’ya, klasik bir üniversiteden; Kafkas, Diyarbakır, Bitlis ve Van arasında sıkışmış bir coğrafya için kurgulanan bir medreseden daha fazla bir anlam yüklemek mümkündür, hatta kaçınılmazdır.

Medresetüzzehra Nursi’nin gözünde o kadar önemlidir ki, bu hayalin gerçekleşmesi için tam 55 sene ve üç kuşak boyunca ülkeyi idare eden yöneticilere; II. Abdulhamid’e, Sultan Reşad’a, Mustafa Kemal’e, Celal Bayar ve Adnan Menderes’e ısrarlı müracaatlarda bulunmuştur.

Son müracaatı hakkında Emirdağ Lahikası’nda şunlar ifade edilir:

*“Vilayet-i Şarkiyenin merkezinde hem Hindistan, hem Arabistan, hem İran, hem Kafkas ve Hem Türkistan’ın ortasında Medresetüzzehra mânâsında, Camiül-Ezher üslubunda bir darül-fünun, hem mektep, hem medrese olacak bir üniversite için tam 55 senedir, Risale-i Nur’un hakikatına çalıştığım gibi, ona da çalışmışım...”*¹

Kürdistan’da bir Medrese kurma fikri, tabir caizse modellenebilmiş “müsbet bir gelecek tasarımı”na dönüşmeye namzettir. Bu fikir, Bediüzzaman’ın, Osmanlı toplumunda yoğun şekilde tartışılan “millet/ümmet/devlet nasıl kurtulur?” sorusuna verilen dört cevaptan (Osmanlılık, Ümmetçilik, Batıcılık, Türkçülük) çok daha farklı bir yol aradığını gösterir. Divan-ı Harb-i Örfî’de bu husus “*Kılıçlarınızı, fen ve san’at ve tesanüd-ü hikmet-i Kur’âniye cevherinden yapmalısınız*” şeklinde ifade edilir. Milletın kurtuluşu bu üç hakikate; bilime, sanata ve Kur’an’ın hikmetine dayanmakla mümkündür.

Medresetüzzehra’nın ilk tasarlandığı şekliyle ve kurgulandığı dönemde gerçekleşmesi mümkün müydü?

II. Abdulhamid eğitim meselesinin en temel sorunlardan birisi olduğunu görmüş, bu sebeple Osmanlı tarihinin en canlı ve yoğun eğitim hamlelerini gerçekleştirmiştir. Ancak bu çeşitlilik “modern mektep”ler ve “teknik okullar” şeklinde tezahür etmiş; asırlar boyu Osmanlının temel eğitim ve insan kaynağı müessesesi olan medreseler adeta ölüme terk edilmiştir.

II. Abdulhamid’e medreselerle ilgili layihalar (raporlar) sunulmuş; bunlardan Şeyh Ali Efendizade Muhyiddin’in hazırladığı layihada “*Son dönem padişahları medresenin ıslabına bakmamışlar ve teşvik görmeyen ulema her yerde gerilemeye yüz tutmuştur, Devlet adamları yeni fenlerin medresede okutulmasını engellemektedir. Devlet adamlarının medreseye karşı olmalarının sebebi, dinsizliğin, ahlaksızlığın ve keyfi idarenin kolayca yapılmasıdır. Eğer ule-*

ma, yeni fenleri de okuyacak olsa bir eline fenni diğer eline dini alarak birer dâhi olacaklar, dinsizlere meydan kalmayacak, her türlü yeni icatları şeriata uydurarak insan ahlakını muhafaza edeceklerdir. Devlet adamları bunu bildikleri için medreselerin yenileşmesini istememektedirler. Ulema müstebid hükümetlerin yalancılığından, mavnalara doldurularak İstanbul'dan çıkarılma tehditlerinden, softalara hakaret edilmesinden, devlet adamlarının başı sarıklı olanı mutaasıbtır deyip küçük görmelerinden bıkmışlar ve mevcut idareyi yalan kaynağı ve din haini görmekteyler” denilmektedir.

Şeyh Muhyiddin layihada ilginç bir anekdot da aktarır: “*Namık Kemal Bey'in valiliğinde “valilerden Memalik-i Osmaniye’de maarifin ilerlemesi neye bağlıdır” diye sorulur. Kemal Bey “Hükümet arzu ederse medaris-i ilmiyenin ıslahı ile birden bire ilerleme meydana gelir” şeklinde bir cevap verir*”².

Benzer layihalara rağmen Padişah tek tercih yapmış ve tercihini mekteplerden yana kullanmıştır. “*Sultan Abdülhamid, idaresini sağlamlaştırdıktan sonra imparatorluk sınırları içerisinde büyük bir okullaşma hamlesi başlatmış, ancak medreseleri gözden çıkarmıştı. Bu tavrında softaların darbecilere verdiği desteğin etkisi vardı. Medrese öğrencileri 1892 yılından sonra hiçbir sınavı alınmamış, bu durum medrese öğretiminin seviyesini olabildiğince düşürmüştü*”³. Dolayısıyla, bu dönemde devleti tahkim, yabancı mekteplerin etkilerini düşürme ve devlete bürokrat yetiştirme şeklinde özetlenebilecek sınırlı bir yaklaşım Osmanlı Devletinin eğitim politikalarına hakim olmuş; dini ilimler ve dini ilimlerin öğretildiği medreseler gözden düşmüştür. Bu bakımdan, Bediüzzaman'ın Abdulhamit yönetimine sunmaya çalıştığı Medresetüzzehra projesinin, en azından bu dönemde gerçekleşmeyeceği açıktı. Hele çeşitli makalelerinde de yazdığı gibi meşrutiyet ve hürriyetin olmadığı istibdat rejiminde Medresetüzzehra'nın oluşması ve yerleşmesi oldukça zordu.

Bediüzzaman Kur'an hikmetiyle bilim ve sanatın, dinî ilimlerle fen bilimlerinin birlikte yorumlanabilecekleri bir zemini daha genç yaşta bulmaya uğraşmıştır. Bu uğraşın ilk adımını On yedi yaşında, Kızıl İ'caz⁴ adındaki mantık şerhini yayımlaması oluşturur. On beş yaşına kadar Tefsir, Hadis, Kelam gibi temel ilimleri elde eden Nursî; Mantık'la uğraşmakla değişik bir mecraya gireceğinin sinyallerini verir. Mantık, doğru, tutarlı düşünmenin ve paradoksa düşmekten kurtulmanın kurallarını; metinlere eleştirel yaklaşmanın, sınıflandırma ve çözümlene yapabilmeyenin, derecelendirmenin, önermeleri geçerli bir zemine oturtmanın yöntemlerini sunuyordu. Bediüzzaman'ın bütün eserlerinde mantığın kurallarını dikkatle ve bol miktarda kullanması etkileyici şekilde belirgindir. Mantığın, üretilen bilgilerin yorumlanması, düzenlenmesi ve sunulması açısından felsefi değeri muazzamdır. Aristoteles'dan beridir “terim, önerme ve kıyas” üzerine oturan klasik mantık esaslarına; Rönesans ile tabii bilimlerin gelişmesiyle “metodoloji” de eklenmiş ve modern bilim felsefesinin yolu açılmıştır. Modern

2. BOA. Y. EE.71 /89

3. Mahmut Celaleddin Paşa, Mirat-ı Hakikat, Orhaniye Matbaası, Dersaadet 1326, c.1, s. 100- 126; Ramazan Balcı, Sultan Abdülaziz, Nesil 2006, s. 47-50

4. *Abdurrahman Abdari'nin Sülemül'-Münevrak isimli eserine bir başıye olarak kaleme alınmıştır.*

Bediüzzaman
Kur'an hikmetiyle
bilim ve sanatın,
dinî ilimlerle fen
bilimlerinin bir-
likte yorumlanabi-
lecekleri bir zemi-
ni daha genç yaşta
bulmaya uğraş-
mıştır.

Bediüzzaman'ın
ileride Risale-i
Nur'u netice
verecek olan
hedeflerinden
en çarpıcı olanı,
bilimi materyalist
yorumun
cenderesinden
kurtarmak
için mantık
yöntemlerini
kullanarak
dini metinlerin
üzerine atılmış
toz ve toprağı
temizleyip ikisinin
buluşmasını
temin etmek
şeklinde ortaya
çıkıyor.

bilim felsefesi yeni tip düşünce kalıpları (ideolojiler) üretmeye başlamış; bu modern düşünce kalıpları (ideolojiler) çoğunlukla Kartezyen yöntemle şekillendirilmiş ve materyalist, ateist, dindışı bir zihinle yorumlanmıştır. Mantık ve metodoloji bilmeyen kişilerin bu büyük ve sarsıcı ideolojilerle başa çıkması mümkün değildir.

O yıllar, aynı zamanda materyalist, tabiatperest, pozitivist bir mecrada yol alan bilim ve felsefe dünyasında da değişimlerin başlayacağı senelerdir. Maddenin temel bilimi olan fiziği teorik alana çıkartan ve bize izafiyet teorisini hediye eden Einstein gibi; matematiği sadece sayısalıktan ibaret bir ilim olmaktan kurtarıp mantıkla birleştirmeyi öneren Bertrand Russel gibi karakterler 20. ve belki de 21. yüzyılın önünü açacak kişilerdi. Matematiğin mantıkla uygulamalı olarak birleştirilmesi, bilişim çağını, bilgisayar programlarını ve teknolojinin çığır atmasını sağlayacaktır.

Bediüzzaman'ın ileride Risale-i Nur'u netice verecek olan hedeflerinden en çarpıcı olanı, bilimi materyalist yorumun cenderesinden kurtarmak için mantık yöntemlerini kullanarak dini metinlerin üzerine atılmış toz ve toprağı temizleyip ikisinin buluşmasını temin etmek şeklinde ortaya çıkar.

18. yüzyılın başlamasıyla modern bilimsel faaliyetler yoğun şekilde artmış ve tabii ilimlerde çok ciddi bir bilimsel veri ve bilgi birikimi ortaya çıkmıştı. Bu baş döndürücü üretim sadece teknoloji ve sanayiye değil aynı zamanda felsefe dünyasını da etkilemiştir. Modern ideolojiler hemen her alanda hızla yayılarak insanlığı etkilemeye başladı. Bu ideolojilerin temel özellikleri dine karşı negatif olmalarıydı.

Skolastik felsefeyi ve ona dayalı eğitim sistemini çökerten ve Avrupa'da büyük bir gelişmeye ve sanayileşmeye yol açan Hümanizm'in ve Hümanist okulların yükselişi Osmanlı'da da çok geç de olsa kaçınılmaz etkilere yol açacaktır. Üç-dört asırdır skolastik bir yapı arz eden medreseler dünyada ve Avrupa'da olup bitenlerden ve bunların Osmanlı Devletine etkilerinden habersizdir. Medreselerde, sadece metin tetkikine yarayabilen bir takım alet ilimlerinden başka bir eğitim sunulmamaktadır. Medresenin mektebe yenik düşmesi; sadece eğitim enstrümanlarının ve programlarının değişmesi anlamına gelmez. Osmanlı toplumunun dönüşmesi, Batılılaşma faaliyetlerinin artması, dinsizliğin başgöstermesi, dinin ve dindarlığın tartışılmasına başlanması, milliyetçiliğin yükselmesi vs. hep bu yenilgiyle alakadardır.

Bütün bu olumsuz atmosfere ve devletin dışlayıcı tavrına rağmen Bediüzzaman'ın Şark'ta bir medrese kurmakta ısrar etmesinin bir sebebi olmalıdır.

Hıristiyan din felsefesi ile İncili, tabiatı ve varoluşu anlamaya çalışan Skolastik felsefe sadece metin odaklı düşünerek olayları anlamaya çalışmış; 800'lü yıllardan 1500'lü yılların başına kadar Avrupa'da taassubun yerleşmesinin temel sebebi olmuştur. Dinsel metinlerin Aristo felsefesine dayalı olarak incelenmesi Skolastik yaklaşımın belkemiğidir. Rönesans ve Reform Hareketlerine kadar Skolastiğin hakimiyeti devam edecektir.

Avrupa'da süreç böyle işlerken İslam dünyasında mezheplerin ortaya çıkması ve hadislerin tedvininden sonra "İslâm felsefesi" ve Kelam adı verilen iki ayrı okulun ortaya çıktığı görülür.

M.S 6. yüzyılın başında dağılan Atina'daki felsefe okullarının filozoflarından bir kısmı İskenderiye'ye, bir kısmı Suriye'ye gitmiş, buralarda Eflatun ve Aristo felsefesini öğretmeye başlayarak Hıristiyanlaşmış bir Yunan felsefesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu coğrafyada üretilen eserler önce Yunanca yazılıyor, sonra Süryanice'ye ve Aramca'ya çevriliyordu. Bu dönemde, Yunan felsefesinin İslam dünyasını etkilemeye başladığı görülür.

Tarihsel anlamda İslam felsefesi denildiğinde din ve felsefeyi uzlaştırmak, imani ve İslamî meseleleri vuzuha kavuşturmak için tabiat ilimlerinden istifade etmek ve akli en önemli konuma yerleştirmek anlaşılmalıdır. Vahiy görece olarak akıldan üstün tutulsa da, esas olan vahyin anlaşılmasını sağlayan akıldır. Farabi, İbnRüşd, Ebu Bekr Er-Razi, El-Kindi, İbn Sina, Sühreverdi, İbn Haldun İslam felsefe dünyasının en önemli isimlerindedir.

İslam felsefesinde ana kaynak Kur'an olmakla birlikte Yunan felsefesine ait metinler ve o zamanki astronomi, botanik ve tıp bilimlerinin verileri de bir yardımcı kaynak olarak kullanılmaktaydı.

İslam dünyasında yükselen ikinci değer olarak Kelamcılar ortaya çıkmıştır. Kelam; iman hakikatlerini incelemesi açısından *Akaid ve Usulî'd-Din*; Allah'a iman, Allah'ın birliği (tevhid) ve sıfatlarının izahının yapılması açısından *İlm-i Tevhid ve Sıfât*; İslam Fıkhı üzerine çalışmalar yaptığı için *Fıkhul-Ekber* (Büyük Fıkıh) ve yöntem olarak akıl yürütmeyi seçtiği için *İlm-i İstidlal ve Nazar* gibi adlarla da anılmıştı.

Kelamcılarının temel kaynağı Kur'an ve Hadislerdi. Bu yapılarıyla felsefecilere nazaran çok daha tutarlı argümanları oluşturabildiler. Ancak bir yerden sonra metne dayalı olarak yapılan ilmi faaliyetler donuklaşmaya başladı. Eski Üstadların yazdıkları tekrar edilmeye ve sadece onların yazdıklarına şerhler ve izahlar yapılmaya başlandı. Netice itibarıyla Hıristiyan dünyasında yaşanan skolastik kriz İslam dünyasında Kelamcı kesimde de yaşanmaya başladı. Siyasi otoriteye yanaşan ve resmî dinî yaklaşımı ellerinde tutan Kelamcı kesim, İslam felsefecilerinin dışlanmasına sebep oldular.

Bu dışlanma biri İslam dünyasında diğeri Hıristiyan dünyasında olmak üzere iki temel ve hayati sonuca yol açtı: Birincisi, İslam dünyasından dışlanan Müslüman filozofların fikirlerine Avrupalı sanatçı ve entelektüellerin sahip çıkmasıyla modern Avrupa'nın inşasına yol açan Hümanizm'in ortaya çıkması, Rönesans ve Reform Hareketlerinin başlaması, böylece Avrupa'da merkezî otoritenin dinî söylemini elinde tutan Kilisenin hakimiyetine son verilmesi; ikincisi, İslam dünyasında Kelam ilminin ve medreselerin, en önemli rakiplerini ve muhalefetlerini kaybederek donuklaşmaya başlaması, eğitim ve öğretimde sadece alet ilimlerinin öğretilmesi, felsefenin ve fen bilimlerinin dışlanması, dolayısıyla Müslüman dünyanın önce duraklama sonra gerileme süreçlerini yaşaması.

Görüleceği gibi Bediüzzaman'ın Münazarat'ında ifade ettiği "*Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde bile, şüphe tevellüd eder*" düşüncesi-

Kelamcılarının temel kaynağı Kur'an ve Hadislerdi. Bu yapılarıyla felsefecilere nazaran çok daha tutarlı argümanları oluşturabildiler. Ancak bir yerden sonra metne dayalı olarak yapılan ilmi faaliyetler donuklaşmaya başladı.

İslam felsefesinin
ve Kalam ilminin
durumları bir
yana, harici bir
durum olarak
Müslüman
toplumunu
etkileyen başka
bir husus
19. yüzyılın
ortalarında ortaya
çıkmaya başlayan
Şarkiyatçılıktır.

sinin tarihsel bir arkaplanı vardır. Bediüzzaman “Fünun-u cedideyi, ulüm-u medaris ile mezc ve derç” etmek gerektiğinde ısrarlıdır. Bu ısrar, modern fen bilimlerinin medrese ilimleriyle “mezc ve derç”i mümkün olursa, ikisinin ahenk ve insicam ile birlikte tedrisi gerçekleştirilirse taassup, şüphe ve imansızlık fikrini ortadan kaldıracağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Tarihi süreç de buna şahitlik etmektedir.

Oryantalizm, Din Eğitimi ve Medresetüzehra

İslam felsefesinin ve Kalam ilminin durumları bir yana, harici bir durum olarak Müslüman toplumunu etkileyen başka bir husus 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmaya başlayan Şarkiyatçılıktır. Şarkiyatçılık (Oryantalizm), yükselen modern Batılı ideolojilerin “doğu” kavramını yeniden tarif edişini ifade eder. Doğu halkları ve kültürleri, özellikle İslam ve Müslümanlar, profesyonel anlamda Batılı bilim adamlarının laboratuvarı haline gelecektir.

Eski dünyada son üç asırdır ilahiyat felsefesinin ve eğitiminin mahiyeti Oryantalizmin etkisiyle değişmiş; klasik usul ve yöntemlerin yerini kartezyen yöntemin almasıyla da çoğu kalıplaşmış kabuller yerini yenilerine bırakmak durumunda kalmıştır.

Merhum Edward Said’in “Doğuyu doğululaştırmak (Orientalizing the Orient)” olarak ifade ettiği Oryantalizm; coğrafi bir ‘doğu’ kavramı üzerinden, Müslüman Doğu’nun din, tarih ve kültürünün, modern ve Batılı bir zihinle ve bakış açısıyla yeniden tarif edilmesini ifade eder. Ernest Renan’dan Goldziher’e kadar pek çok oryantalistin çalışmaları buna hizmet etmiştir.

Böylesi bir tarif işine girilmesinden maksat, her yönüyle Batı’nın menfaatlerine uygun bir doğu kavramı üretilmesidir. Araştırmalar “East-centric (Doğu merkezli)” olarak yapılmakta, ancak sonuçlar “west-centric (Batı merkezli)” bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır; böylece genetiği değiştirilmiş modern bir ‘Doğu’ kavramının ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Oryantalizm aracılığıyla Müslüman coğrafya hem sömürgeciliğin iktisadi iştahının hedefi haline gelmiş hem de Modern Batı’nın kültürel engizisyonuna tabi tutulmuştur. Bunlara, Müslüman milletlerin zafiyeti ve Batı’nın, insanlık tarihinin sosyal, siyasal ve teknolojik değişim hızının çok üstünde bir sıçrama göstermesi gibi diğer bazı nedenler de eşlik etmiştir.

19’uncu yüzyıla gelindiğinde Müslüman coğrafyada yaygın eğitim medreseler vasıtasıyla devam ederken; Batı’da klasik ilim (wisdom/scholarship) kavramının modern bilim (science) kavramı ile ayrışması tamamlanmıştı.

Aydınlanma ve Hümanizm, eski kilise ve manastırlardan dönüştürülmüş üniversite camiasını çok etkiledi. Üniversiteler, kadim olanın tekrarı, öğretimi, eski üstatların metinlerinin şerh ve izah edilmesi demek olan “skolâstik eğitim”den vazgeçmeye başladı. Skolâstik yaklaşımın yerini, mutlak doğruyu ve vahyi kabul etmeyen ve bilinenlerin devamlı surette yeni bulgulara göre tenkide tabi tutulması ile yeni bilgilere ulaşılması demek olan “kartezyen yöntem” almaya başladı. Kartezyen yöntem, bilimleri geliştiriyor kendisi de bilimlerle birlikte geliyordu.

Seküler algının, profan bilginin ve nesnel yaklaşımın üniversitede yerleşmesi, başka bir takım unsurlarla birlikte böyle bir süreçle tamamlanmış oldu.

Türkiye Cumhuriyeti kurulur kurulmaz medreseler ortadan kaldırıldı. Batılılaşma uğruna birçok inkılâp gerçekleştirildi. Harf inkılâbı; Müslüman halk ile sahip olduğu kültür ve literatür arasına bir duvar ördü. Bu fetret hali uzun yıllar devam etti. Bu boşluk hengâmında Oryantalist çalışmalar tercüme edilerek üniversitelerimize taşındı.

Kutsalı reddeden bir bakış açısıyla ele alınan İslamî kaynaklar (özellikle Hadis, Kelam ve Tefsir kaynakları) üzerinde gerçekleştirilen Oryantalist çalışmalar Osmanlı aydınını etkilediği gibi Cumhuriyet aydınını da tamamıyla esir aldı. Cumhuriyet döneminde temel İslamî metinler yerine bu Oryantalist kitaplar üniversite camiasında referans olarak okutulmaya başlandı. Hem dil hem din eğitimi bu süreçte çok müdahalelere maruz kaldığı gibi b/ilim adamları da uzun süre kendi kültürel arşivlerinden mahrum kaldı.

Oryantalist metinlerin referans alınmaya başlaması başka bir sonuca da yol açtı: Türkiye’de halkın tevarüs ettiği dinî yaklaşımlarla ilahiyat camiasının yaklaşımları arasında derin ayrışmalar oluştu. Materyalizmle, Tabiatperestlikle ve Rasyonalizmle mezcolmuş oryantalist metinler bir ustura gibi işliyor; Kur’an ve Hadislerdeki derinlikli mecazlar, icaz ve mucizeler hurafe ve uydurma damgasını yiyordu.

Bediüzzaman’ın öngördüğü ve “Medresetüzzehra” adını verdiği eğitim modeli Osmanlı’nın son döneminden itibaren kendini hissettiren bu problemi de çözüme kavuşturmaya matuftur. Bu modelde hem modern fen bilimlerinin hem de medrese ilimlerinin beraberce okutulması gerektiği vurgulanır. Böylelikle hem materyalizme mecbur kalan tüm yaklaşımları hem de din eğitiminde skolastiğe mahkûm olan tekrarcı yapıyı tadil etmek mümkün olabilecektir.

‘Bilim’in nesnel yaklaşımı ile metne dayalı medrese ‘ilim’lerini buluşturmak; ilimle bilimi aynı platformda konuşturabilmek, böylece modern bilim odaklı eğitimin açmazlarını gidermek ve dinî eğitimin dünyaya hitap etmekte yetersiz kalan dilini geliştirmek Medresetüzzehra’nın çerçevesini oluşturmaktadır.

Bir buçuk asırdır Müslüman toplumlarda bir “oryantalist ilahiyatı” oluşmuştur. Bu ilahiyatın özellikle Sünnet ve Hadislerle çarpık bir ilişki geliştirdiği; ümmetin genel yaklaşımlarından ciddi sapmalar gösterdiği gözlemlenmektedir. Yaptığı çalışmalar, verdiği fetvalar çoğunlukla “semavi” olmak yani rızayı ilahiyi gözetmek yerine insanların keyif ve rahatını esas almak manasında “arzi” olmaktadır. Medresetüzzehra’nın hedefleri arasında Oryantalizmin İslam dünyası üzerindeki meşum planlarını bozacak bir zeminin ümmet içinde oluşması da yer almaktadır.

‘Bilim’in nesnel yaklaşımı ile metne dayalı medrese ‘ilim’lerini buluşturmak; ilimle bilimi aynı platformda konuşturabilmek, böylece modern bilim odaklı eğitimin açmazlarını gidermek ve dinî eğitimin dünyaya hitap etmekte yetersiz kalan dilini geliştirmek Medresetüzzehra’nın çerçevesini oluşturmaktadır.

İmani meselelerin
tahkiki surette
açıklanması
ve yüreklerde
yaygın şekilde
yer bulması
Medresetüz-
zehranın büyük
hedeflerinin
temelini
oluşturur.

İman-Hayat-Şeriat ve Medresetüzzehra

Yirminci yüzyılın ilk yıllarında, medresenin yapımı için devlet tahsisatı çıkartabilen Said Nursî, I. Cihan Harbi'nin patlak vermesiyle sevdasını tehir etmek zorunda kalır. Ankara Hükümeti'nden 150.000 Banknotluk bir ödenek çıkartabilmiş, fakat yine de medresesini faaliyete geçirememiştir. Şualar adındaki eserinde iki defa şifre ile Van vilâyetinin eski valisi ve dostu Tahsin Bey'in vasıtasıyla, İstanbul'da İngiliz işgaline karşı neşrettiği Hutuvât-ı Sitt'e'ye mükâfaten, taltif için Ankara'ya çağrıldığını, böylece Ankara'ya gittiğini anlatarak şöyle devam eder: “*Ben Beşinci Şua aslının verdiği haberin bir kısmını, orada bir adamda gördüm. Mecburiyetle o çok ehemmiyetli vazifeleri bıraktım. ...dünyayı ve siyaseti ve hayat-ı içtimaiyeyi terk edip yalnız imanı kurtarmak yolunda vaktimi sarf ettim*”.

Görüleceği gibi, Said Nursî bir dönem, Medresetüzzehra hayalini zorunlu olarak tehir etmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler kapatılmış, tamamen seküler ve dinden uzak bir eğitim sistemi hayata geçirilmiştir. Osmanlı'da başlayan süreç Cumhuriyet Döneminde dinin ve din ilimlerinin tam bir izolasyonuna dönüşmüştür. Bediüzzaman 1922'li yıllara kadar heyecanla devam ettirdiği siyasi ve sosyal faaliyetlerini terk etmek durumunda kalmış; kader-i ilahinin sevgiyle, hükümetçe Isparta'da zorunlu ikamete gönderilmesiyle tek bir konuya, “imani meselelerin tahkiki bir surette açıklanması”na yoğunlaşmıştır.

İmani meselelerin tahkiki surette açıklanması ve yüreklerde yaygın şekilde yer bulması Medresetüzzehranın büyük hedeflerinin temelini oluşturur. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi, öncelikle, ümmetin temel imani meselelerinin halledilmiş olmasına bağlıdır. Medresetüzzehra'nın teorik altyapısını hazırlayacak ve uygulanabilir olan bir eğitim, öğretim ve paradigmatik yaklaşımın gösterilmesi gereklidir. İşte Risale-i Nur'un yazılması, kader-i ilahinin büyük bir remzi olarak bunu ifade eder.

Üniversitelerin olmazsa olmazları olan ve kuruluş maksatlarını ifade eden manifestoları vardır. Risale-i Nur mektebinin ve Medresetüzzehra üniversitesinin iskelet yapısı “iman hakikatleri” üzerine müessesdir. Sair konular Tevhid konusu merkezde kalacak şekilde değerlendirilir.

Bediüzzaman, Cumhuriyet devrinde tehcire, hapis ve sürgünlere maruz kalmış; ancak 1949 sonrasında üzerindeki baskıların nispeten azalmasıyla, medrese sevdasını tekrar dile getirmeye başlamıştır. Maarif Vekili Tevfik İleri'nin gündeme getirmesiyle alevlenen Şark Üniversitesi fikri Medresetüzzehra manasındaki formuyla gerçekleşmemiş, en büyük hayali, ölümünden sonra talebelerine mühim bir vasiyet olarak kalmıştır.

İlk iptidai şekli Van Kalesi'nin altındaki Horhor Medresesi'nde ortaya çıkan Medresetüzzehra'nın bir türlü gerçekleşmeyişinde kader-i İlahinin bir işareti olmalıdır. Said Nursî'nin Medresetüzzehra'ya yüklediği yüksek manalar ve âli hedefler ile bölgesel bir dar'ülfünundan ortaya çıkacak sonuçlar arasında kıyas kabul etmez bir fark vardır. Medresetüzzehra, klasik bir üniversiteden daha çok; ümmet boyutunda bir tecdit ve şura bilinci oluşturmaya yönelik evrensel bir tartışma ortamına işaret etmektedir. İs-

lam dünyasında biri dışlanan diğeri merkezi otoritenin kontrolüne giren ve donuklaşan iki kanadın tekrar işlevlerini kazanmaları; merkezinde Kelam olan İslamîlimler ile modern bilimlerin buluşup gerçeğin ortaya çıkması Medresetüzzehra'nın ana fikridir.

Medresetüzzehra'nın maddî tahakkukunu hayatında göremeyen Bediüzzaman, Risale-i Nur talebelerini "Medresetüzzehra'nın şakirtleri olarak" olarak isimlendirmektedir. Bu durum, Nursî'nin Medresetüzzehra'ya yüklediği mana ve formun; gençlik yıllarında ona yüklediğinden çok daha farklı bir şekle büründüğünü gösterir. Mevcut kurumsal yapının ümmet odaklı bir projeksiyona dönüşmesi; üniversitenin bölgesel bir kurgudan kurtulup evrensel hedeflere yönelen bir şekle dönüşmesini ifade eder.

Bediüzzaman'ın bölgesel bir ulema formatından sıyrılıp ümmete yön verecek bir müceddit haline gelişi; Medresetüzzehra fikrindeki dönüşümle ve kaderin bir cilvesi olarak bu fikrin defalarca tehiriyle eş zamanlıdır.

Nursî'nin, Medresetüzzehra'yı teorik olarak şöyle tarif ettiği görülür: "İslamiyet hariçte temessül etse, bir menzili mektep, bir hücresi medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahi mecmaü'l-küll, biri diğerinin noksanını tekmil için bir meclis-i şûrâ olarak, bir kasr-ı meşid-i nurani timsalinde arz-ı didar edecektir. Ayna kendince güneşi temsil ettiği gibi, şu Medresetüzz-Zehra dahi o kasr-ı İlahiyi haricen temsil edecektir." Yani Medresetüzzehra, mana olarak bütün İslamî meselelerin konuşulduğu büyük bir akademya ve İttihad-ı İslamın rükünlerini ortaya çıkaracak bir şura, ışık saçan ve temelleri sağlam bir saray olarak tezahür etmelidir. Nursî'nin Medresetüzzehra'ya çizdiği resim, bir üniversiteden çok daha fazla şeylere işaret etmektedir.

Başlangıçta Medresetüzzehra, var olan bir İslam devleti ve henüz dağılmamış bir ümmet içerisinde kurulacak bir ilim-irfan yuvası olarak kurgulanmıştır. Ümmetin ve İslam devletinin dağılması sonrasında, hedefi ve çerçevesi büyük değişimlerin getirdiği yeni bir "şimdi ve gelecek" yapısına göre şekil değiştirmiştir. Risale-i Nur'da bu mana "İman, Hayat ve Şeriat" olarak çerçevesi çizilen ve İslam'ın tekrar şevketli bir duruma yükselmesine ilişkin yüksek ilmi, siyasi ve içtimai dönüşüm planı olan bir yaklaşımı ifade eder. İman, Hayat, Şeriat kavramları ise, esasında tabir caizse "Müslüman Aydınlanması"nın dönemlerini anlatır. Rönesans, nasıl tarihte Hümanizm denilen bir tür okulu ortaya çıkarmış ve bu okul da şimdiki modern Avrupa'yı meydana getiren süreci başlatmıştır; aynen öyle de Medresetüzzehra da, çekirdeğinde Risale-i Nur'un maksat ve manaları olmak üzere, birbirine kuvvet verecek ve destek olacak ilim, bilim, sanat ve fikir adamlarının oluşturacağı büyük bir sosyolojiyi ifade etmektedir. Modern Avrupa Hümanizm ideali üzerine oturmuş bir bilim, sanat ve felsefe ortamında ortaya çıkmışken; Müslümanların yükselişi hurafe ve İsrailiyat'tan arınmış din-i İslam üzerine müesses bilim, sanat ve felsefe atmosferinde gerçekleşecektir.

Bediüzzaman, Nur Risalelerinde, imani meseleleri modern bilim ve pozitif aklın sorgulamalarına da cevap verebilen bir şekilde, tahkiki bir yapıda ele almış; İslamiyet'te, Avrupa ve Hıristiyanlık'ta olduğu gibi bir Reform'a

Bediüzzaman'ın bölgesel bir ulema formatından sıyrılıp ümmete yön verecek bir müceddit haline gelişi; Medresetüzzehra fikrindeki dönüşümle ve kaderin bir cilvesi olarak bu fikrin defalarca tehiriyle eş zamanlıdır.

Klasik bir medresede klasik bir eğitimin yetersizliğini fark eden Bediüzzaman'ın ortaya koyacağı dar'ül-fünun formatının mevcut klasik yapılardan farklı olması beklenebilir.

gerek olmadığını etkileyici bir şekilde göstermiştir. Fakat, içtimai unsurların tahakkuku için Rönesans'a ve Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren ruha ve gayrete ihtiyaç olduğunu; benzer bir çabanın İslam dünyasında da yaşanması gerektiğini düşünür. "Medresetüzzehra" bu anlamda bir yaklaşımı ifade eder. Bu projenin esas çerçevesi zamane Müslüman'ının ve insanlığın ihtiyaçlarına cevap veren, ticaret, miras, bireysel hak ve vazifelerin tarifi gibi hukuki ve sosyolojik çözümler ile tahakkuk edecektir. Müslümanlar arasındaki iletişimin doğru ve kesintisiz devam etmesi; güven ortamının tahakkuku ve yardımlaşma ve dayanışmanın kolaylaşması gibi evrensel huzurun sağlanmasına katkıda bulunacak bir takım hedefler de bu çerçeveyi tekmil eder.

Bediüzzaman, daha genç yaşta Fransız İhtilali'yle beraber dünyayı istila etmiş bir ruh halini gözlemler. Bu ruh halinin iki yönü vardır. Bir tarafta 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Sosyalizmin dinsizliğe yenik düşerek Komünizme dönüşmesi vardır. Diğer tarafta da burjuvazinin kapitalizme evrilmesiyle mal ve servetin dağılımındaki dengenin fazlasıyla bozulması yer alır. Bediüzzaman bu iki yönlü ve tehlikeli değişimin, Fransız İhtilali'nde ortaya çıkan anarşist düşünceye güç kazandırdığını görmüştür. Anarşist düşünce, şimdye kadar kazanılmış tüm medeniyet unsurlarını vandalist bir ruhla dağıtmaya, yıkmaya fazlasıyla heveslidir. Bu heves o kadar ileri gidecektir ki, İslam dünyasının inkırazına ve iki dünya savaşının yaşanmasına sebep olacaktır.

Anarşist düşüncenin Avrupa'yı ve Asya'yı sardığını; dinsizliğin bu anarşist ortamda kolayca yeşerdiğini ve "din" olgusunun tarihte hiçbir zaman rastlanılmamış bir şekilde büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığını söyleyen Said Nursi, Ye'cüc ve Me'cüc'den daha büyük ve tahrip edici bu salgının, ancak onun kullandığı pozitif bilimler ve maddi terakki unsurları vasıtasıyla yıkılabileceğini düşünmektedir. Bu küresel boyuttaki tamir ve tecdit hareketinin motoru olacak bir bilimsel atmosferin ortaya çıkarılması ve bu yapının şahs-ı manevi ile "anarşi" düşüncesinin yenilgiye uğratılması gerekmektedir. Silahla yapılacak her türlü müdahale hem masum pek çok insanın hakkına tecavüze sebep olacak hem de anarşinin beslendiği terör ve kargaşa ortamının canlılığına katkıda bulunacaktır. İki dünya savaşı bize bunu açık şekilde göstermiştir. Medresetüzzehra'nın, anarşi fikriyle olan mücadelesi işte böyle kuvvetli nedenlere oturmaktadır.

Klasik bir medresede klasik bir eğitimin yetersizliğini fark eden Bediüzzaman'ın ortaya koyacağı dar'ül-fünun formatının mevcut klasik yapılardan farklı olması beklenebilir. Medresetüzzehra'nın; Eflatun'un ünlü Akademyasına ya da Sokrat, İmam-ı Azam ve İmam-ı Gazali gibi şahsiyetlerin kendi şahsiyetleri etrafında değil de daha çok bir entelektüel topluluk üzerinden devam eden ekollerine benzer şekilde; sorunları ümmet düzeyinde ele alan ve çözüm önerileri getiren canlı bir yapıyı ifade etmesi gerekir.

Bu üniversitede, temel İslamikonularla birlikte; bilim, sanat, teknoloji ve felsefe de birbirleriyle etkileşimli olarak yer alacaktır. Risale-i Nur'da

önerilen tefsir ve din eğitimi yaklaşımına uygun şekilde ortaya konulacak yeni faaliyetler kültürel düzeyde din eğitiminin verilmesini sağlayacaktır. Medresetüzzehra'nın birinci basamağı olan 'iman hakikatleri'nin yaygın şekilde taliminde başta Risale-i Nur talebeleri olmak üzere bütün cemaat ve cemiyetler sorumludur. Medresetüzzehra'nın üniversite manasındaki diğer yüzü, ikinci basamak olan 'hayat' evresinin tahakkuku ile ilgilidir. Bu evrede siyasal, sosyal ve ekonomik yapının düzeltilmesine yönelik olan bilimsel çalışmalar yapılacak ve yeni yöntemler geliştirilecektir.

Anarşist düşüncenin İslam ümmeti içinden sökülüp atılması; zihinlerde, edebiyat ve kültür âleminde etkinliğini kaybetmesi 'hayat devresi'nde yapılan çalışmalarla gerçekleşecektir. Bu çalışmaların ümmetin her tarafında yaygınlaşması, Medresetüzzehra'nın bir model olarak her yerde ortaya çıkması elbette belirli bir düzeyde İttihad-ı İslam'ın gerçekleşmesine yol açacaktır. Medresetüzzehra'ya dair üçüncü mana olarak 'şeriat', böylesi bir ittihad düzleminin oluşmasını ifade eder. İttihad-ı İslam, hakiki İsevilik dininin mensuplarıyla olan stratejik ortaklıkla, dinsizliği ortadan kaldıracak bir güce ulaşabilecek ve Ahirzamanda müjdelenen saadet devri böylece ortaya çıkacaktır. Bediüzzaman'ın kemal manadaki şahsiyet-i manevisi Medresetüzzehra'nın böylesi aşamalarla tam tahakkuk etmesi ile gün yüzüne çıkacaktır.

Summary

Among the things that Bediuzzaman has given the most importance in his life story, two things stand out in the foreground: the first is the "Medresetuzzebra", the second is the foundation and the first stage of this project is the Risale-i Nur, which will enable the revival of faith truths in hearts. The Medresetuzzebra has evolved into a projection of an educational system that would solve the problems of the Islamic world in terms of its content and objectives. In this study, the Medresetuzzebra is regarded as a futuristic vision that embraces both the Islamic world and the whole humanity, and the project is exposed in different directions.

Keywords

Medresetuzzebra, Islamic world, faith, life, sharia,

